

ІДЕЯ «ПРОСВІТНИЦЬКОГО РЕГЕНЕРАЦІОНІЗМУ» У КОНЦЕПТОСФЕРІ ІСПАНСЬКОЇ ПРЕСИ 1898 Р.

IDEA OF "EDUCATIONAL REGENERATION" IN THE SPANISH PRESS CONTENT OF 1898

У статті розкрито змістове наповнення ідеї «просвітницького регенераціонізму», представленої у концептосфері іспанської преси 1898 р. Показано, що в іспанських виданнях різного політичного спрямування (зокрема у газетах «Ліберал», «День», «Епоха», «Іспанія», «Іспанська кореспонденція», «Католицьке об'єднання», «Нова країна» та ін.) протягом 1898 р. висвітлювалася проблематика «іспанського регенераціонізму». Публіцисти, освітяни, політики, філософи (зокрема Х. Ечегарай, Р. де Лабра, С. Рамон Кажаль, М. де Унамуну, Б. Алас, А. Аура Боронат, А. Сандоваль Вісенте, Т. Ібаньєс, М. Меначо) обстоювали суб'єктивні позиції стосовно просвітницького шляху національного оновлення Іспанії.

В обґрунтуванні стратегій виходу Іспанії із системної кризи інтелектуали наполягали на необхідності розв'язання першорядних завдань розбудовувати народну освіту, упродовжувати обов'язкову початкову освіту, покращувати становище учительства, підвищувати культурний рівень народних мас. Іспанські інтелектуали добре усвідомлювали, що народне просвітництво – це невід'ємна умова національного оновлення та державотворення. Відродження Іспанії після «загальнонаціональної катастрофи» 1898 р. по-справжньому могло відбутися лише за спрямування усієї народної сили на розбудову країни, а ця сила могла справляти вплив на подальший хід історії лише за умови нарощування свого інтелектуального потенціалу.

В іспанській пресі 1898 р. яскраво відбилися як трагізм жаклих багатотисячних утрат людських життів у війні за рештки колоніальних володінь Іспанії, так і сподівання на «воскресіння» Батьківщини; як почуття відчаю та безпорадності в умовах воєнного часу, так і глибокі переконання у спроможності іспанського народу об'єднатися й спрямувати свою волю на оживлення та відродження рідної країни. Осмислення цінностей суспільної консолідації, народного просвітництва, культурно-цивілізаційного розвитку держави уможливило постановлення іспанськими інтелектуалами на порядок денний освітніх реформ у країні та розгортання організаційних заходів для боротьби із масовою неграмотністю населення.

Ключові слова: «просвітницький регенераціонізм», іспанська преса 1898 р., «загальнонаціональна катастрофа», національне

оновлення, народне просвітництво, іспанські інтелектуали.

Meanings of idea of "educational regeneration", presented in the Spanish press content of 1898, have been revealed in the article. It is shown that in Spanish editions of different political directions (in particular in the newspapers "El Liberal", "El Dia", "La Epoca", "España", "El Correo Español", "La Union Catolica", "El Nuevo Pais" and others) in 1898 the problem of "educational regeneration" was covered. Publicists, educators, politicians, philosophers (including J. Echegaray, R. de Labra, S. Ramon Cajal, M. de Unamuno, B. Alas, A. Aura Boronat, A. Sandoval Vicente, T. Ibanez, M. Menacho) defended subjective positions on the enlightenment path of Spain's national renewal. In the Spanish press content of 1898 regarding the historical turning of the native country, different ideas and subjective socio-political positions were combined, and the axis on which the whole thought-making structure was based was the idea of "educational regeneration".

Justifying strategies to emerge from the systemic crisis of Spain, intellectuals insisted on necessity of solving the primary tasks of developing public education, introducing obligatory primary education, improving the position of teachers, raising the cultural level of popular masses. Spanish intellectuals were well aware that public education was an essential condition for national renewal and state formation. The revival of Spain after the "national disaster" of 1898 could really happen only if all the people's forces were directed to rebuilding the country and if the intellectual potential of the country was increased.

In the Spanish press of 1898, both the tragedy of the horrendous loss of thousands of lives in the war over the remnants of Spain's colonial possessions and the hope for Homeland "resurrection" were clearly reflected; both feelings of despair and helplessness in wartime and deep conviction of the Spanish people's ability to unite and focus their will on revival of the native country. Aware of the values of social consolidation, public education, cultural and civilization development of the state, Spanish intellectuals put on the agenda of educational reforms in the country and launch organizational measures to combat the mass illiteracy of the population.

Key words: "educational regeneration", the Spanish press of 1898, "national disaster", national renewal, public education, Spanish intellectuals.

УДК 37.014.1 (460) «1898»

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-3-4>

Зайченко Н.І.,

докт. пед. наук,

професор кафедри загальної та
прикладної психології

ПВНЗ «Інститут екології економіки
і права»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Воєнні події 1898 р., які розгорнулися на території іспанських колоніальних володінь і призвели до повного краху системи колоніалізму Іспанії, викликали «велике потрясіння» у душах громадян. Іспанська преса зарясніла публікаціями про «жахливу катастрофу», «смерть країни», «песимістичні настрої». Глибину людського болю виразив публіцист М. Каррерас (M. Vaucells у Carreras) у таких

словах: «Іспанія у скорботі. Утрачено останні й найцінніші рештки колоніальної імперії, вичерпано скарб, у кризі – виробництво та уся промисловість, очевидна потреба адміністративної реорганізації, нація зазнає великих страждань, допоки очікує на умови закону переможця і приймає тисячі помираючих людей, виснажених колоніальним кліматом і хворобами, повернених, щоби бути похованими на священній землі батьківщини. <...> Сьогодні

[2 листопада 1898 р.] <...> у день померлих не вистачає сподівання на буття великої Іспанії, що втратила флот, колонії, тисячі молодих життів, мільйони грошей і ресурси, необхідні для виконання установлених зобов'язань...» [1, с. 2].

Іспанія мала «воскреснути», мала зібрати усю свою волю до життя, мала спрямуватися до національного оновлення. У концептосфері іспанської преси 1898 р. відбилися громадянські прагнення до відродження країни, інтелектуальні пошуки засобів національного оновлення і головне – розуміння значущості народної самосвідомості у процесі державотворення. Ідея «просвітницького регенераціонізму» стала ключовою в обґрунтуванні стратегій виходу Іспанії із системної кризи. Національне оновлення могло по-справжньому відбутися лише за умови спрямування усієї народної сили на розбудову країни, а ця сила могла справляти вплив на подальший хід історії лише за умови нарощування свого інтелектуального потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ідея «просвітницького регенераціонізму» у контексті дослідження історико-педагогічної проблематики відображена у наукових працях знаних іспанських учених-педагогів Б. Делгадо Кріадо (B. Delgado Criado), А. Капітана Діаса (A. Capitan Diaz), Х. Гереньї (J. Guereña), О. Негріна Фахардо (O. Negrin Fajardo), М. Пуельєса Бенітеса (M. Puelles Benitez), А. Віньяо Фраго (A. Vifao Frago) та ін.

Мета статті – розкрити змістове наповнення ідеї «просвітницького регенераціонізму», представленої у концептосфері іспанської преси 1898 р.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з липня 1898 р. в іспанських виданнях різного політичного спрямування, зокрема у газетах «El Liberal», «El Globo», «La Epoca», «El Dia», «El Correo Español», «El Correo Militar», «La Union Catolica» та ін., систематично висвітлювалася проблематика «іспанського регенераціонізму». Публіцисти, освітяни, політики висловлювали думки, обстоювали суб'єктивні позиції стосовно просвітницького шляху національного оновлення Іспанії.

У статті «Настав час» (газета «El Liberal», 6 липня 1898 р.) наголошувалося, що Іспанія зіткнулася із «жахливою катастрофою», іспанському народові доведеться багато працювати задля спасіння й оновлення країни. «Настав час проявити свою волю, час, щоби піднятися і йти <...> час, щоби побачити й судити про причину, щоби відшукувати без насилля, але із твердим рішенням правильні шляхи, вірних керманців та гідних управителів. Щоб Іспанія відродилася, необхідно усім і кожному іспанцю підставити свої плечі й розум для спільної справи, не сподіватися на випадок чи провидіння, а наполегливо працювати, і тоді буде користь від колективної сили», – стверджувалося у публікації [2, с. 1].

У статті «До оновлення» (газета «El Correo Militar», 18 липня 1898 р.) зазначалося: «У державних школах навчають різним даремним речам, непогано було б замінити їх на навчання громадянських добродійностей, які пробудять у дітей почуття обов'язку до служіння і захисту Батьківщини» [3, с. 1].

На переконання авторів видання, саме почуття любові до Батьківщини, «таке чисте й піднесене», втілюючись у душах, здатне поряд із інтелектуальним і матеріальним прогресом забезпечувати моральне зростання та народний добробут [3, с. 1].

У публікації «Оновлення» (видання «El Dia», 2 вересня 1898 р.) констатувалося, що в теперішній Іспанії немає жодної людини, байдужої до іспанської катастрофи, хоча є різні міркування стосовно засобів подолання її. Необхідні добра воля, енергія і твердий намір виправляти помилки в управлінні країною. Задля оновлення Іспанії важливо не зруйнувати, а укріпити опори, на яких тримається держава [4, с. 1].

Про те, що національна освіта – запорука оновлення і процвітання Іспанії, обстоювалася позиція у статті «Найкращий шлях» (газета «La Epoca», 15 вересня 1898 р.). «Від школи, інституту, університету, від учительських центрів має прийти наше спасіння. Коли навчатися читати вдвічі більше іспанців, ніж уміють сьогодні; коли повсюди поширяться корисні знання; коли освіта на різних ступенях стане істинною, тоді ми вийдемо без зайвих зусиль із лиха, яке спіткало нашу країну. Бо очевидно, що головна причина наших нещасть є нещасття; нещасття натовпу, який напередодні спалаху війни й не знав, із яким ворогом нація матиме справу», – проголошувалося у публікації [5, с. 1–2].

Про необхідність задля оновлення Іспанії досягнення єдності нації йшлося у статті «Оновлення Іспанії» (видання «La Union Catolica», 18 жовтня 1898 р.). Обґрунтовувалася думка, що вести Іспанію до спасіння має народ. «Ця працююча, християнська народна маса, що за два роки віддала негідним політикам триста тисяч молодих хлопців і три мільярди песет, виконуючи свій громадянський обов'язок, котрий інші змогли обійти, є великою надією на оновлення, і про неї треба думати поперед усе. Освічуючи народ, навчаючи його, заохочуючи й підтримуючи його об'єднання та головним чином – полегшуючи його працю і ті тяжкі навантаження, які повсякчас його хвилюють, Іспанія набуде можливостей для відродження», – було сказано у публікації [6, с. 1].

Далі наголошувалося: «Іспанський народ – віруючий, гідний, працюючий і стражденний, наділений громадянськими чеснотами, якими захоплюються інші народи. Необхідно йти до народу і піднімати його із важкого становища, в якому він перебуває, а також дати йому засоби, щоби жити й виконувати свої політичні та соціальні обов'язки.

Потрібно покращити становище робітника, вивести його із жебрів, експлуатації жадібних безсердечних господарів, які подекуди є ще й негідними політиками» [6, с. 1].

Президент Мадридського Атенея Х. Ечегарай (Jose Echegaray) у своїй промові на зібранні товариства 11 листопада 1898 р. стверджував: «Справжня сила, як в індивідах, так і в суспільствах, – та, що йде від гармонійної рівноваги усіх частин людського чи суспільного організму. У цій силі гармонії та рівноваги концентрується істинне оновлення народів, і, окрім того, у певний момент вона спроможна розвинути більшу суму енергій» [7, с. 1].

Для справжнього оновлення Іспанії необхідна народна сила, яка складається з величч кожного громадянина. Найважливішими умовами оновлення є свобода іспанського народу, його єдність. Щоби зміцнювалася суспільна сила, необхідно укріплювати силу кожного індивіда. Немає кращих засобів удосконалення людини за науку та працю. А неграмотна і лінива нація йде до смерті [7, с. 1].

У статті «Ті, хто перемагають» (видання «El Correo Español», 12 листопада 1898 р.) було підкреслено, що оновлення Іспанії відбудеться лише за умови просвітництва народу, підвищення культурного рівня розвитку країни. Іспанія за рівнем культури значно відстала від розвинених країн і має вирішувати проблему неграмотності населення [8, с. 1].

Барселонський публіцист Б. Алас (B. Alas) у праці «Оновлення Батьківщини» (1898 р.) зауважував, що головне завдання іспанців після пережитого лихоліття – працювати кожному у своїй галузі та навчатися. За твердженням автора, на війну, на знищення було віддано десятки мільйонів песет, а на початкову освіту – «основу процвітання народів» – затрачено мізерні кошти. Для оновлення країни ця ситуація має бути виправлена. Украй важливо підтримати з боку держави учителя, адже від нього залежатиме майбутнє Іспанії [9, с. 1].

Освітянин А. Аура Боронат (Antonio Aura Boronat) відзначав, що держава мало приділяє уваги освіті в Іспанії, а педагогічна функція має бути основною з-поміж державних функцій, це прийнято у країнах, які йдуть попереду, борються і перемагають у всесвітньому поступі. У педагогічному процесі основні акценти мають бути поставлені на тому, щоби виховувати людину і громадянина, а не просто освіченого бакалавра [10, с. 37].

У промові «Політико-педагогічна проблема в Іспанії» (1898 р.), виголошеній у парламенті, визначний педагог Р. де Лабра (Rafael de Labra) зазначав, що держава має відігравати провідну роль у забезпеченні населення початковою освітою, а водночас підтримувати і приватний сектор освіти, що тільки сприятиме розвитку суспільної культури. Проблема початкової освіти є однією з найважливіших проблем у сучасному

світі, в усіх народів спостерігається тенденція втручання держави в освітню справу. Наприклад, в Англії та Уельсі (без Шотландії та Ірландії), за статистичними даними 1896 р., нараховувалося 19 897 початкових шкіл на державному утриманні, у цих школах працювало 94 943 вчителі, зрозуміло, що й учнів могло навчатися 6 млн осіб. В Іспанії ж маємо 22 996 шкіл з 1 104 779 учнів, і здебільшого на одну початкову школу припадає всього один учитель [11, с. 9–10].

На переконання славетного іспанського педагога Р. Альтаміри (Rafael Altamira), в Іспанії достатньо можливостей для консолідації суспільної сили. Одним із найважливіших завдань, які треба негайно вирішувати у країні, є подолання масової неграмотності населення. Чим швидше буде розв'язано це завдання, тим швидше буде досягнуто високого культурного рівня країни та збагачення її [12, с. 4].

Видатний іспанський лікар С. Рамон Кахаль (Santiago Ramon y Cajal) у публікації «Національне оновлення. Про засоби» (1898 р.) висловлював думку про те, що для регенераціонізму іспанцям необхідно «назавжди відмовитися від задирства, від нашої віри в те, що ми – найвойовничіша нація у світі». Цивілізаційний шлях полягає у тому, щоби розвивати власну науку і мистецтво, упроваджувати результати наукового мислення у промислове виробництво [13, с. 1].

«Ми пали перед Сполученими Штатами, бо ми – неуки і слабаки. Ми були настільки неграмотними, що відмовилися від своєї науки і своєї моці. Щоб відновитися, ми точно маємо працювати і навчатися», – констатував С. Рамон Кахаль [13, с. 2].

Освітянин М. Меначо (Manuel Menacho) вказував, що оновлення Іспанії залежить від розбудови народної освіти. Школа має виховувати громадян, прививати любов до Бога, Батьківщини, до праці, формувати прагнення приносити користь своїй країні. Перші кроки, які має зробити Іспанія задля свого оновлення, – це організація обов'язкової початкової освіти та підготовка добре навчених учителів. Надалі важливо розбудувати середню освіту як основу загальної культури [14, с.1–2].

У статті «Національне оновлення» (1898 р.) публіцист А. Сандоваль Вісенте (Antonio Sandoval Vicente) пропонував зосередитися на реформуванні нормальної школи в Іспанії. Він стверджував, що нормальна школа має дві місії. Передовсім ця школа призначена для підготовки вчителів початкового навчання, а інша її місія – сприяти поширенню загальної освіти [15, с. 1].

На переконання автора, усі нормальні школи у країні мають бути ідентичними, за винятком центральної школи. Вони мають бути забезпечені необхідним персоналом і навчальними матеріалами, приміщеннями для практичних робіт і програмних дослідів [15, с. 2].

У статті «Про ту саму тему» (1898 р.) публіцист Т. Ібаньєс (Teodomiro Ibañez) підкреслював, що, окрім самої нації, нікому будувати нову Іспанію. Ні партії, ні уряди, ні диктатори цього не зроблять, оновлення Іспанії – цілковито у руках народу. Іспанський народ віднині має пам'ятати, що «оновлення – це питання життя і смерті». Народ не може залишатися апатичним і байдужим, адже країні загрожує руїна [16, с. 1].

Х. Маньє Флакер (J. Mañe y Flaquer) у публікації «Ми оновимось?» (1898 р.) відзначав, що Іспанія зможе оновитися тільки тоді, коли всі іспанці або хоча би більшість із них полишать бездіяльний спосіб життя і почнуть виробляти що-небудь, коли кожний привнесе свою частку у створення суспільного багатства. Якщо таке станеться, «іспанці стануть найбільш процвітаючим європейським народом без необхідності змінювати законодавство» [17, с. 2].

У статті «Місія Ліберальної партії. Народна освіта» (газета «El Globo», 18 грудня 1898 р.) стверджувалося, що для оновлення Іспанії необхідно сконцентрувати усі зусилля на розвитку освіти та культури. «Наша культура, така велична і впливова у найкращі часи, дала нам набагато більше, аніж наші завоювання, і набагато більше, ніж міць нашої зброї, – значущість і повагу у світі», – зазначалося у публікації [18, с. 1].

Теперішня Іспанія має прокласти шлях до життя, і зробити це можливо тільки за допомогою народного просвітництва. Освічений і вихований громадянин ніколи не залишатиметься байдужим до своєї Батьківщини. Він розцінюватиме захист інтересів Батьківщини як громадянський обов'язок. Обов'язкова початкова освіта – це основа оновлення Іспанії [18, с.1].

Славетний іспанський філософ, педагог М. де Унамуну (Miguel Unamuno у Hugo) зауважував, що теперішній первинний обов'язок правлячих класів в Іспанії – просвітити народ, озброїти його науковими знаннями, укріпити його дух, який він має від зв'язку із землею, навчити його розуміти регіональні відмінності, щоби вони не перешкождали єднанню та розбудові майбутнього. «Потрібний патріотизм величніший за той, який жадає вибликування і переважання Батьківщини в історії, – спрямований на досягнення тимчасового і вічного щастя своїх дітей, потрібний як сходина в тяжкому сходженні людського роду до королівства миру та християнської благочинності», – проголошував мислитель [19, с. 1].

Висновки. Освічена людина не залишатиметься осторонь проблем рідної країни. Вона пам'ятатиме про свій громадянський обов'язок перед нею. Освічений народ прагне розвивати таланти, творити науку і мистецтво. Він наповнює своєю природною енергією владу, а не навпаки. Усвідомлення творчої народної сили як рушія історії дозволило іспанським інтелектуалам

наприкінці XIX ст., насамперед за допомогою преси, висувати й обстоювати ідеї народного просвітництва, боротьби із масовою неграмотністю, упровадження обов'язкової освіти, покращення становища учительства та ін. У концептосфері іспанської преси 1898 р. стосовно історичного повороту рідної країни поєдналися різноманітні уявлення і суб'єктивні громадянсько-політичні позиції, а віссю, на якій зводилася уся мислетворча конструкція, була ідея «просвітницького регенераціонізму». Інтелектуальна сила народу спроможна привести державу до оживлення й розквіту. Після «загальнонаціональної катастрофи» 1898 р. іспанські інтелектуали ясно це усвідомлювали.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Vaucells y Carreras M. El día de Difuntos en 1898. *La Dinastia*. Barcelona, Miercoles 2 de noviembre de 1898. № 6.710, año XVI. P. 2.
2. Esta es la hora. *El Liberal*. Madrid, Miercoles 6 de julio de 1898. № 6.851, año XX. P. 1.
3. Hacia la regeneracion. *El Correo Militar*. Lunes 18 de julio de 1898. № 6.809, año XXX. P. 1–2.
4. La regeneracion. *El Dia*. Madrid, Viernes 2 de septiembre de 1898. № 6.569, año XIX. P. 1.
5. El mejor camino. *La Epoca*. Jueves 15 de septiembre de 1898. № 17.341, año L. P. 1–2.
6. La regeneracion de España. *La Union Catolica*. Martes 18 de octubre de 1898. № 338, año XII. P. 1.
7. Un discurso de Echegaray. *El Globo*. Viernes 11 de noviembre de 1898. № 8.384, año XXIV. P. 1–2.
8. Eneas. Los que vencen. *El Correo Español. Diario tradicionalista*. Madrid, Sabado 12 de noviembre de 1898. № 3.068, año XI. P. 1.
9. Alas B. La regeneracion de la Patria. *La Dinastia*. Barcelona, Miercoles 28 de septiembre de 1898. № 6.675, año XVI. P. 1.
10. Aura Boronat A. La educacion a medias. *Faro*. Madrid, 15 de marzo de 1908. № 4, año I. P. 37–38.
11. Labra R. El problema politico-pedagogico en España. Discurso parlamentario de D. Rafael M. de Labra. Madrid: Agustin Avrial, 1898. 32 p.
12. Opiniones sobre la situacion del pais. D. Rafael Altamira. *La Epoca*. Sabado 22 de octubre de 1898. № 17.378, año L. P. 4.
13. Lo que dice Cajal. *El Nuevo Pais*. Jueves 27 de octubre de 1898. № 70, año I. P. 1–2.
14. Menacho M. Lineas generales para un plan de enseñanza. *España*. Madrid, 21 de diciembre de 1898. № 36, año I. P. 1–2.
15. Sandoval Vicente A. La regeneracion nacional. IV. Reduccion y engrandecimiento. *El Globo*. Lunes 8 de agosto de 1898. № 8.290, año XXIV. P. 1–2.
16. Ibañez T. Sobre el mismo tema. *La Correspondencia de España*. Madrid, Jueves 24 de noviembre de 1898. № 14.905, año XLIX. P. 1.
17. Mañe y Flaquer J. ¿Nos regeneramos? *La Epoca*. Domingo 13 de noviembre de 1898. № 17.399, año L. P. 2.
18. La mision del Partido Liberal. Instruccion publica. *El Globo*. Madrid, Domingo 18 de diciembre de 1898. № 8.421, año XXIV. P. 1.
19. Don Miguel de Unamuno. *El Globo*. Domingo 6 de noviembre de 1898. № 8.379, año XXIV. P. 1.